Рецензия

На дисертацията на Соня Будева на тема:”Личностни фактори за адиктивно поведение”

През последните години станахме свидетели на една епидемиологична по размери разпространеност на наркоманията и на нейното превръщане в основен проблем на подрастващото поколение.Злоупотребата с дрога в наши дни се характеризира не само с увеличаване на броя на зависимите от нея лица,но и със снижаване на възрастта на първия контакт с нея.Адиктивното поведение освен здравен проблем се оказва фактор за възникването на множество социални проблеми,повишавайки равнището на криминогеност, домашното насилия,безработицата,сексуално предаваните заболявания.

До момента областта на научните изследвания върху индивидуално-психологически изследвания на лицата,страдащи от наркотична зависимост е недостатъчно разработена у нас.Съществуващите стратегии за профилактика и лечение на зависимисти се оказват неефективни, като вероятна причина за това е именно неотчитането на личностните особености на индивидите в риск при разработването на профилактични стратегии.Будева правилно посочва,че особено важно при проучването на проблема на зависимостите е да се постави акцент върху личностните характеристики,които могат да се окажат предиктори на адиктивното поведение.Всичко това очертава високата не само познавателна ,но и приложна значимост на разработката,доколкото подобни изследвания биха способствали за индивидуализиране на формите на оказване на психологическа помощ при наркозависимо поведение.

Изборът и формулировката на представения за обсъждане проблем показват висока осведоменост и задълбочено проучване на литературните източници в областта на зависимостите от Будева.В резултат на обширен анализ на различните психологически теории за адактивното поведение,дисертантката правомерно достига до извод,който се превръща в основополагащ момемнт в научните й търсения.Този извод очертава нова изследователска насока в областта на зависимостите и в този смисъл може да се счита за важен приносен момент в дисертацията.След систематичен исторически преглед на съвременните психологически възгледа в областта Будева основателно достига до заключението,че яснота съществува във връзка с факторите,оказващи влияние върху първичната и продължителна употреба ,но не върху

злоупотребата с психоактивни вещества.Действително основният проблем на съвременните изследователи по проблема е разкриването на водещия мотив за повторната употреба на психоактивната субстанция. Оттук , съвсем логично, дисертантката си задава въпроса дали хората се раждат с една конституционална предразположеност към злоупотреба с наркотични вещества или подобно поведение е предизвикано от социални фактори.

Будева отговаря на този въпрос като акцентира върху изследването на индивидуално-психологическите характеристики в процеса на създаване на зависимост от психоактивни вещества. Затова тя избира за изследователски обект именно личността.Въпреки че ролята на личността се извежда като основан за злоупотребата с психоактивни вещества, дисертантката включва правомерно в своето изследване и други фактори-вече известни като предиктори на адиктивното поведение.Така Будева разширява обема на своето изследване като включва в него стабилни(социодемографски) и динамични(мотивационни)фактори,свързани с употребата на дрога.Всичко това обуславя значението и мащабите на осъщественото от Соня Будева изследване.

Проблемът за етиологичните фактори на злоупотребата с дрога в разработката е представен комплексно.,което позволява извършването на сравнение за влиянието на отделните фактори.И все пак с оглед на специфичната изследователска цел е подходено дифиренцирано към различните аспекти на проблема,като към този за личностните детерминанти на адиктивното поведение е приложен аналитико-съпоставителен подход, за разлика от раздела за другите етиологични фактори за това поведение,където изложението не надхвърля равнището на обзор.

Извеждането на личностния фактор като основен в изследването насочва дисертантката към автори,дори с философска насоченост,в чиито произведения са представени анализа и обобщения за персоналните фактори като детерминанти на човешкото поведение:Олпорт,Франкъл и Фром . Този анализ позволява на дисертантката да представи с висок професионализъм личностния подход в съвременната психологична наука.

За научна представителност на теоретичния анализ свидетелства и факта,че дисертантката се е позовала на 139 публикации на български,руски и американски автори. По отношение на съдържателната страна на анализа може да се отбележи,че той свидетелства убедително,че дисертантката познава проблема както в класическата, така и в съвременната психологическа литература.

Емпиричнота изследване е предшествано от теоретична концепция,резюмираща основните постулати от теоретичната част на разработката.Хипотезите и задачите на изследването са формулирани с тънък изследователски усет.,като в тях се визират диференцирано предполагаемите фактори за злоупотребата с психоактивни вещества.По отношение събирането на социо-демографската информация е конструиран авторски въпросник.Определено считам,че тази методика позволява да се натрупат достатъчно данни за социодемографския статус на изследваните лица.Дисертантката е избрала адекватни на поставените хипотези методики за изследване на личностните особености-въпросник за изследване на „търсенето на усещания" на Цукерман,личностен въпросник на Айзенк,въпросник за изследване на устойчивостта към стрес-които въпреки че традиционно се отличават с високи показатели по психометричните параметри при различните популации,допълнително се анализират от дисертантката за надеждност.

Изследователският дизай е перфектно замислен и осъществен.Прави силно впечетление високия професионализъм и компетентност на дисертантката по отношение статистическата обработка на резултатите и тяхната интерпретация.Това показва отличното владеене на „технологията" на науката.В резултат от прилагането на дискриминантния и регресионен анализ,дипломантката консктруира редуциран структурен модел с четири обяснителни променливи-личностни черти.За получаване на допълнителна информация използва и CART-анализа като първичен начин за класификация и характеризиране на популационния прототип.Заедно с това емпиричните данни са предстваеи в графична и таблична форма,което придава на издследването още по-силна доказателственост.Самият процес на създаване на зависимост е обобщен в логически схеми,което е проява на високо академично равнище на представяне на информация, характеризиращо се с формализиране на третираните процеси.

Получените резултати дават основание на дисертантката да направи два извода,свързани с основните хипотези,а именно,че зависимите от ПАВ:първо, притежават личностен профил,свързан с висок невротизъм и психотизъм,ниска социална желателност,високи нива ва търсене на усещания, второ,произхождат от непълни,деструктивни,неспособни да изпълняват протективнатга си функция семейства.

В дисертационния труд могат да се отделят няколко приносни момента на авторката за развитието на клиничната психология:

1.В представеното изследване се утвърждава личностния ,диспозиционен подход,различен от разпространените в тази област подходи за обяснение на адиктивното поведение.Получените резултати и направените на тяхна основа теоретични обобщения са български принос в развитието на клиничната психология.

2.Изследването на личностната черта „търсене на усещания" в контекста на наркотичната зависимост е първото в тази област у нас.

3.Получените резултати мога да бъдат използвани както в превенцията, така и в терапията, по отношение обезпечаването на корекция на личностните свойства и семейните взоимоотношения на зависимите от ПАВ.

4.Дисертантката е разработила въпросник за социално-демографска информация.С това Будева допринася за обогатяването на инструментариума на клиничната психология.

Дисертанката е представила справка за приносите като те са съдържателно съответстват на постиженията в дисертационния труд и са плод на личните усилия на авторката.

В емпиричен план са изведени множество взаимовръзки и зависимости, което е показателно за мащабността на проведеното изследване.В едно бъдещо изследване би могъл да се приложи изследователски дизайн , при който въздействието на анализираните два фактора се проучват комплексно.Става дума за модел, при който социо-демографските фактори се изследват като възможен медиатор на личностните по отношение зависимостта от ПАВ.Самата докторантка не е далеч от подобни идеи, като заявява в дисертационния си труд:"Съществуват определени социални фактори, за които можем да съдим, че биха играли ролята на пусков бутон при срещата си със съответните персонални фактори."

Цялостното ми впечетление от дисертационния труд е, че той е едно логически отлично построено, задълбочено научно изследване,с широка теоретична база, осъществено с надежни емпирични методи, представящо силно даказателствени психологически анализи и обобщения.

Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на академичното жури по психология да присъдят на авторката на дисертационния труд-Соня Будева-научната степен"доктор"

Рецензент:

(доц.д-р Теодора Ст.Стоева)